

Káša, Peter

Od dojmov k meditáciám a príbehom : (o diele Andrzeja Stasiuka z ostatnej dekády)

Slavica litteraria. 2024, vol. 27, iss. 1, pp. 193-196

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2024-1-13>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80794>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 23. 12. 2024

Version: 20241220

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Od dojmov k meditáciám a príbehom (O diele Andrzeja Stasiuka z ostatnej dekády)

Peter Káša (Prešov)

Agnieszka Janiec-Nyitrai: *Pod warstwą popiołu i brokatu. O twórczości Andrzeja Stasiuka*.
Budapest: ELTE Szlav Filológiai Tanszék, 2023. 235 s. ISBN 978-963-489-598-5.

Autorka vstupuje do problematiky priamo a bez úvodných všeobecných a popisných informácií o „autorovi a diele“. Neplytvá slovami, lebo Andrzej Stasiuk je na literárnej scéne aktívne a nepretržite prítomný už viac ako tridsať rokov. Dokonca, v domácom poľskom, ale aj v českom, slovenskom a širšom stredoeurópskom kultúrnom priestore možno hovoriť aj o istej forme popularity tohto poľského autora. Potvrdzujú to početné preklady, množstvo literárnych cien, recenzie v renomovaných časopisoch, ale aj fundované vedecké štúdie a monografie. Do tohto jedinečného priestoru Stasiukových próz veľmi fundovane

vstúpila aj odborníčka na stredoeurópske literatúry A. Janiec-Nyitrai, keď publikovala sériu štúdií o cestopisnej próze *Východ* (Wschód, 2014), ktoré neskôr vyšli aj v knižnej podobe.¹ Tento raz túto Stasiukovu knihu autorka z monografie vynecháva, ale tematická aj metodologická kontinuita je v mnohých smeroch evidentná a v súlade s tým, že Stasiukov „*Východ*“ nie je len názov prelomovej prózy, ale aj koncepcne budovaný symbol, teda mnohvrstevný, veľmi sugestívny a navyše aj aktuálny literárny topos, s ktorým poľský autor už dlhodobo kreatívne a systematicky operuje. Literárnovedné analýzy v tejto publikácii smerujú práve k odkrývaniu

1 JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Zobaczyć na nowo. Podróże literackie Andrzeja Stasiuka, Krzysztofa Vargi i Ziemowita Szczepka*. Budapest: Budapest Főváros XIII. Kerületi Lengyel Nemzetközi Önkormányzat, 2018.

tejto „konštanty“ v pestrých a variabilných žánrových podobách (glosa, fejtón, črta, cestopis, román...). Tento zámer „hľadať podstatu“ metaforicky načrtáva autorka už v názve monografie a následne vysvetľuje, že ju zaujímalo hlavne to, čo sa skrýva pod „popolom a brokátom“, teda to, čo je v literatúre dôležité a čo je nestále a premenlivé (s. 7). Kniha je koncipovaná ako osem samostatných kapitol, ale možno ju rozdeliť aj na dve časti. Kým v prvých sa analyzujú hlavne eseje a menšie cestopisné prózy, tak záverečné tri kapitoly analyzujú román *Preprava* (Przewóz, 2021). Štruktúra knihy je premyslená, autorka začína analýzami malých, ale substanciálnych textových foriem, ktoré vydavateľstvo aj autor prezentujú ako reedíciu reflexívnych próz s názvom *Počupiačky* (Kucajac, 2015), ktoré väčšinou pôvodne vyšli v jednej z prvých, ale zároveň asi najdôležitejšej Stasiukovej knihe *Dukla* (1997). Autorka čitateľom sugeruje a potvrdzuje, že autorský štýl ani poetika sa principiálne nemenia, hoci tematická aj žánrová škála textov je veľmi variabilná, slová a myšlienky rýchlo naberajú vertikálnu orientáciu a smeruje k podstate. Už v prvej kapitole autorka zdôrazňuje gesto tzv. autorskej, teda intelektuálnej pokory voči živým tvorom a prírode, ale aj k predkom a slovu, ktoré sa vysloví a najmä napíše. Niektorí recenzenti Stasiukovi vyčítajú, že píše stále o tom istom, opakuje sa, pričom občas sklzáva až do triviálneho a banálneho

meditovania. Autor sa však neobáva „povrchnosti“, ale ani sentimentálnych spomienok či návratov do detstva, čo poznamenal aj v súvislosti s ostatnou knihou *Rieka detstva* (Rzeka dzieciństwa, 2024). Tieto opakujúce sa autorské cykly ako spôsob či metódu hľadania a nachádzania podstaty odhaľuje aj Agnieszka Janiec-Nyitrai, keď píše, že autor sa pozerá na svet akoby zdola, teda počupiačky (*kucając*), aby lepšie videl a cítil svet okolo seba, aby ľahšie vstúpil do celku s prírodou a uvidel všetko vo svojich elementárnych podobách (s. 23). Druhá kapitola je už rozsiahlejšia a otvára vážnejšiu a najmä citlivejšiu a výsostne aktuálnu tému, ktorú autorka monografie nazvala *Uvidieť Rusko v Poľsku a uvidieť Poľsko v Rusku*, kde sa analyzujú tri zbierky esejí, ktoré viac či menej odkazujú na poľsko-ruský, ale aj na poľsko-nemecký kontext. Autorka si akoby uvedomovala „vážnosť“ tejto témy, preto často cituje aj bohatú a podnetnú sekundárnu literatúru, ktorá pripomína napr. aj to, že Stasiuk obchádza čierne-biele politické videnie sveta, ako aj to, že jeho vzťah k Rusku nie je stabilný a ruská politika nie je identická s „ruským toposom“. Treba povedať, že autorka je v tejto časti až veľmi citovo exponovaná i neprimerane a neraz zjednodušujúco afirmatívna k pohľadom, ktoré prezentuje Stasiuk, ktorý sa podľa autorky „v Rusku cíti ako doma“ (s. 49). V istých momentoch myšlienky aj nadinterpretuje tým, že vyberá fragmenty, ktoré môžu vyznievať aj ako módne „antimainstreamové

klíšé“. V týchto intenciách vnímam aj názov podkapitoly *Mŕtvy Západ a živý Východ*, ktorú autorka začína týmto komentárom: „*Kontakt s ruskou kultúrou otvára človeka na bezhraničnosť, na niečo elementárne, autentické a univerzálne. Západná Európa v porovnaní a v kontakte s Ruskom je slabá, chorľavá, stará, nadmieru citlivá a istým spôsobom až bezbranná*“ (s. 43). V týchto častiach sa vytráca prísnejšia kritická analýza textov a nahrádza ju populárne, iluzórne, afirmatívne a trochu aj falošné rozvíjanie „večnej stasiukovskej“ témy o hľadaní a nachádzaní alternatívnych svetov na „východnej strane Európy“, kde je možno menej bohatstva a viac strádania, ale o to viac úprimnosti, autentického života a duchovnosti. Iný charakter má ďalšia časť, ktorá je podnetná a vedecky fundovane zameraná na špecifický novinársky žáner fejtónu, ktoré poľský spisovateľ pravidelne písal v rokoch 2013–2018. Autorka presne vystihla, že Stasiuk v týchto textoch, kde podľa neho neustále číha „nebezpečenstvo“ časovo limitovanej povrchnosti, analyzuje nielen „živé témy dňa“, ale aj ich hlbší zmysel, ale aj spôsob zmysluplného a nadčasového písania aktuálnych textov. A. Janiec-Nyitrai pripomína, že vo svojich analýzach smeruje jednak ku genologickým súvislostiam novinárskeho žánru, ale aj k „filozofickým aspektom aktuálnosti“ v literárnom texte. Zameriava sa na Stasiukom forsírované problémy a dilemy, ako napr. bezbrannosť človeka proti lavíne slov či napätie medzi sofistikovanou

kultúrou a živelnou prírodou. Dôležitým elementom Stasiukovej tvorby bola aj cestopisná literatúra, veď knihy ako *Fado* či *Cestou do Babadagu* ocenila literárna kritika, ale aj čitatelia doma i v zahraničí. Ide o tradičný, ale rovnako stále špecifický epický žáner, ktorý má blízko k populárnej reportážnej literatúre a kde sa tematizujú a zobrazujú málo známe krajiny, ľudia a udalosti, ale aj osobne prežívaná cesta a cestovanie ako forma hľadania a poznávania. V monografii venuje „cestopisným esejám“ autorka dve kapitoly, ktoré analyzujú aj dva základné fenomény: cestovanie ako formu horizontálneho pohybu v priestore a cestovanie ako spôsob hĺbkového vertikálneho odkryvania miesta. V tradičných cestopisoch dominuje subjektívna charakteristiku sociálneho a prírodného priestoru. Stasiukove texty sú však špecifické, pretože vypovedajú nielen o realite a literárnej látke, ale aj o cestovateľovi-spisovateľovi, ktorý absorbuje a následne literárne transformuje nový, nepoznaný a dynamický svet, ale zároveň spôsob vlastnej sebareflexie cez tento spoznaný svet. Autorka zdôrazňuje najmä duchovné a spirituálne elementy Stasiukovho reflektovania nových miest, kde subjekt je prirodzenou súčasťou „genia loci“. Posledné tri kapitoly analyzujú zaujímavé a možno aj kľúčové aspekty románu *Prevoz* (Przewóz, 2021), ktorým sa autor vracia k svojim predkom na územie dnešného východného Poľska, do čias vojnového leta 1941 a na vtedajšiu hraničnú čiaru, ktorú vytýčili

po rozdelení Poľska nacisti a bolševici. Autorka nepriamo pripomína, že Stasiuk v princípe nemení svoju autorskú poetiku, ale iba žáner, lebo už koncepčne a systematicky pracuje s postavami, ktoré vytvárajú konflikty a budujú príbeh v dramatických časoch a v hraničnej situácii, tesne pred začiatkom nemecko-sovietskej vojny. Cez postavu rozprávača priznáva autor aj autobiografické elementy, úctu starým rodičom, ktorých stretával ako malý chlapec počas prázdnin. Je to teda aj román o pamäti s výraznou katarznou funkciou, ktorá sa prehlbuje aj využívaním archetypálnych symbolických postáv: Chárona, Ahasvera a Herkula, ktoré sa veľmi dôsledne analyzujú v samostatnej kapitole monografie. V kontexte románu autorka originálnym a novátorským spôsobom otvára aj problém tzv. obratu k ľudovosti v súčasnej humanistike, ktorý bol v časoch socialistického

realizmu ideologicky deformovaný a po roku 1989 sa tiež neprávnym dostal na okraj záujmu preferovanej postmodernej literatúry. Stasiuk podľa A. Janiec-Nyitrai rehabilituje práve tento skrytý a stratený dedinský svet. Záverom možno konštatovať, že monografia prináša ucelený obraz o bohato štruktúrovanej tvorbe A. Stasiuka z ostatnej dekády jeho písania. Autorka odkryla kľúčový element jeho autorskej metódy: písanie o tradičných a konštantných problémoch pestrým, variabilným, ale najmä prostým, komorným a zároveň múdrom umeleckým jazykom. V monografii oceňujem nielen jazykovú a štylistickú precíznosť a prevahu diskurzívno-analytickej metódy, ale aj autorkinu permanentnú ambíciu (aj polemicky) uvažovať o problémoch náročnej umeleckej literatúry aj v aktuálnych reláciách veľkých i malých dilem súčasného nepokojného sveta.

prof. PhDr. Peter Káša, CSc.

Prešovská univerzita v Prešove

Inštitút stredoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta

ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovensko

peter.kasa@unipo.sk

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.